

Markedets Gulag

— Færre folk, men større profitt for de største selskapene

I løpet av det siste desennet har verdens 500 største selskaper hvert eneste år kvittet seg med 400 000 arbeidstakere. Samtidig har profitt steget.

Aksjekursen til Xerox gikk opp 9 prosent på New York-børsen da selskapet offentliggjorde likvidasjonen av 10 000 arbeidsplasser.

Noe liknende skjedde da et av verdens største farmasøytiske selskaper, Bristol Myers Squibb Co, i 1994 annonserte sin annen omgang av rasjonalisering ved å kutte arbeidsstokken med 10 prosent. Det skjedde bare to år etter at man første gang kastet ti prosent av arbeidsstokken på skraphaugen.

Den internasjonale arbeidsorganisasjonen, Ilo, har i klartekst sagt at verden står overfor en verdensspennende arbeidsløshetskrise. Omlag 30 prosent av verdens arbeidsstyrke, eller over 800 millioner mennesker, sto uten arbeid ved inngangen til 1995.

De to amerikanske forskerne, Frederic Clairmont og John Cavanagh, karakteriserer forfatterne disse selskapene, med armer over hele verden, som et økonomisk Gulag. Og hvorfor?

Tilsammen finnes det 37 000 såkalte flernasjonale selskaper (TNC) som influerer på verdensøkonomien gjennom 170 000 datterselskaper og filialer. Fem land, USA, Japan, Frankrike, Tyskland og Storbritannia er hjemstavn for 86 prosent av disse megaselskapene. På bare ett tiår, fra 1982 til 1992, økte de sine inntekter fra tre trillioner dollar til 5,9 trillioner. I samme tidsrom økte deres andel av verdens «nasjonal»produkt fra 24,2 prosent til 26,8 prosent.

Det Clairmont og Cavanagh påviser i en av sine siste analyser, er at det i løpet av perioden fra 1982 til 1992 skjedde en sterkt forskyvning av den industrielle maktbase mellom de enkelte land. Mens USA ennå i 1982 hadde 80 av verdens 200 mektigste selskaper og Japan bare 35, har tallet på nordamerikanske selskaper i denne eliteklassen sunket til 60, mens japanners antall med meteoraktig hastighet har økt til 54. Enda viktigere er kanskje at selv med en fortsatt tallmessig japansk underlegenhet, er salgsværdien for disse selskapene høyere enn for de nordameri-

kanse. (35,7 prosent av det totale salget for de 200 selskapene, mot 29,3 prosent for USA)

Samtidig har tallet på franske og tyske selskaper i superklassen økt, mens Storbritannias andel har sunket i samme tidsrom.

NAFTA skreddersydd

Gatt-regler, den nye Verdens Handelsorganisasjon, NAFTA og andre økonomiske sammenslutninger, er skreddersydd til disse gigantene og utgjør samtidig deres umettelige livsrom.

Der er imidlertid en slange, kanskje to i paradiset. 24 timer i døgnet flyttes trillioner av kroner over landegrensene. Verden er blitt det den nordamerikanske publisisten Hazel Henderson kaller «et elektronisk fellesmarked». Dette har ikke bare gjort ende på den nasjonale suverenitet. Det har også skapt mangel på stabilitet på kapitalmarkedene og kan underminere storselskapenes planer.

med synkende kjøpekraft (stadig færre i arbeid) kan etter Clairmont og John Cavanags oppfatning på sikt skape overproduksjon. Ironien er klar: Selskapenes forretningsuksess utgjør en fare for deres overlevelsesevne.

Bondestanden raseres

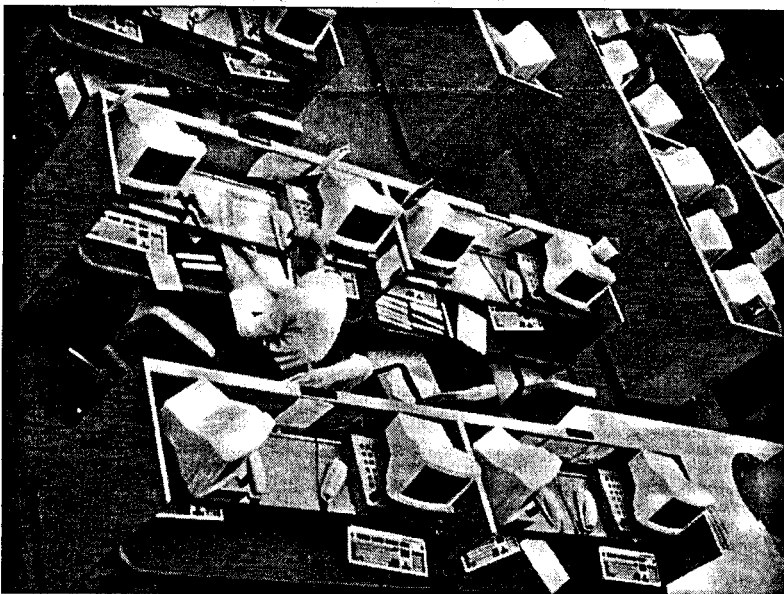
Jeremy Rifkin, sosial analytiker med anerkjent forfatterskap bak seg, peker på at automatiseringen, informasjonsteknologien og bioteknologien i løpet av noen år vil rydde ikke bare fabrikkgulvene, men rasere også en stor del av verdens tradisjonelle bondestand. Av en arbeidsstyrke på 124 millioner i USA vil 90 millioner arbeidsplasser bli truet, er hans varsel – deretter livsrom.

som man ikke føltalt endrer de sosio-økonomiske rammevilkårene i verden.

Og her har kanskje Erik Solheim et poeng. I Rifkins nye bok som snart er på markedet i USA, *The End of Work*, antyder forfatteren blant annet at et av de få mulige virkemidler som står til disposisjon, vil være å dele arbeidet og – uenkelig noe utopisk – samtidig heve lønningene slik at kjøpekraften kan gjenopprettes.

Såkalte uavhengige folk som på forhånd har lest hans manus, hevder at hans argumentasjon er «meget overbevisende».

PER-ASLAK ERTRESVÅG

Øker profitten: De multinasjonale selskapene hersker over liv og død, knuser børsalkyler og sender valutaer til himmels. Samtidig sendes flere og flere ut i arbeidsledighet. FOTO: BRIT MYHRVOLD

anagh, har i flere artikler de siste årene satt søkelyset på utviklingen blant disse selskapene.

Makt som nasjoner

De flernasjonale selskapenes kapitalressurser og makt kan bare sammenliknes med nasjoners. Tar man utgangspunkt i de enkelte staters brutto nasjonalprodukt og for bedriftenes vedkommende deres salgstall, så kunne man allerede i 1969 telle 54 flernasjonale selskaper og 46 stater blant de 100 største økonomiske enheter i verden.

Det største europeiske konsernet den gang, Royal Dutch Shell, kom først på 26 plassen på listen, mens Norge, Venezuela, Finland, Iran, Hellas, General Electric, Fi-

Rasjonalisering et verktøy

Et viktig ledd i selskapets strategi for å øke potensen, er kostnadsutt, hvilket er et annet ord for å kvitte seg med arbeidstakere. Å redusere tallet på arbeidsplasser er med andre ord et av de helt sentrale verktøy for alle flernasjonale korporasjoner. Den samme utviklingen kan dokumenteres for Norges vedkommende.

Med en terminologi hentet fra

To eksempler fra det siste kan gi en pekepinn om sårbarheten. Det er nok å nevne Chianpas – det indiske opprøret i Mexico – som gjorde det av med glansen omkring det nordamerikanske fellesmarkedet, og Nicholas Leesons eskapader i Singapore. Sett utenfra var begge disse affærene små, men virkningene ble sjokkartet.

Til dette kommer to andre usikkerhetsfaktorer som truer Gulag-selskapenes fortsatte ekspansjon: Den internasjonale gjelden som nå er opp i 1,4 trillioner dollar, (96 millioner millioner kroner), og som øker med 6-8 prosent årlig, kan skape et finansielt ras...

Og selve systemets logikk, den ville produktivitetsveksten kombi-